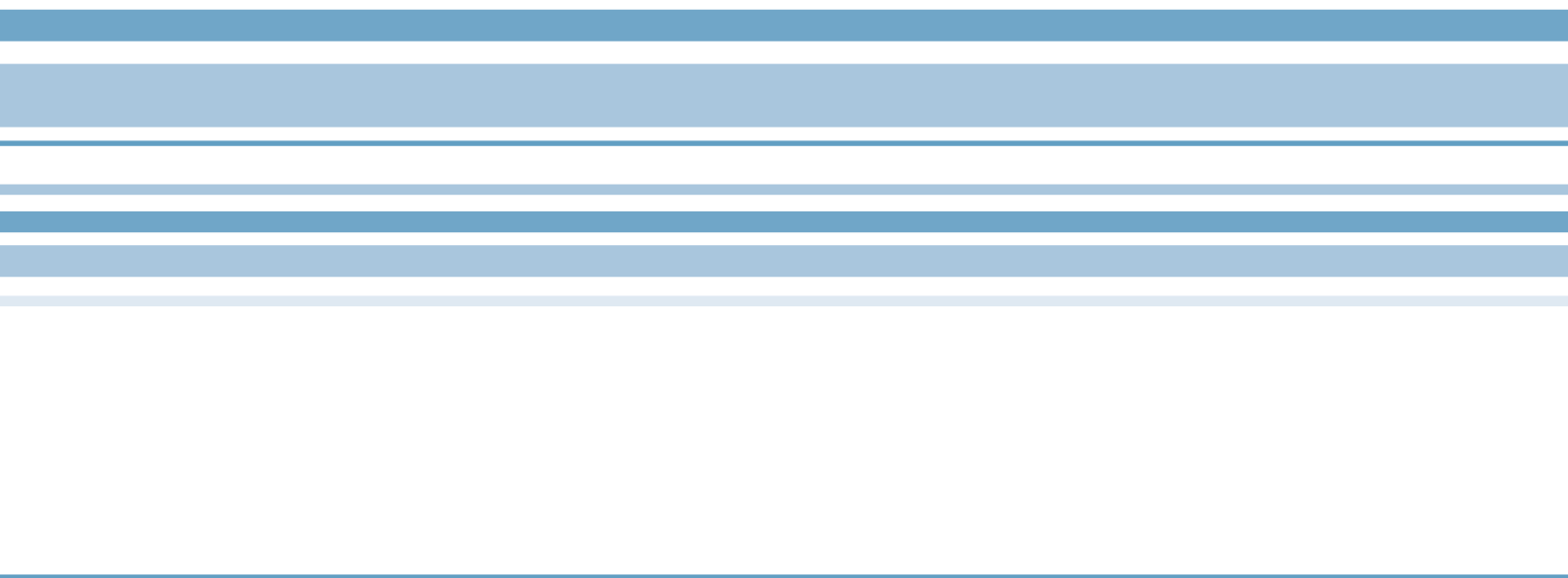

Nationella minoriteter i skolan

I den här skriften ges kort information om nationella minoriteter och deras rättigheter i skolan. Kommuners information till skola, föräldrar och elever är en förutsättning för att rättigheterna ska nyttjas. Syftet med denna skrift är att skolans huvudman ska få kännedom om vad som gäller och därmed förbättra sina förutsättningar att informera skolor och föräldrar.

Sveriges nationella minoriteter

UNDER 2000 RATIFICERADE Sverige den europeiska konventionen om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk. Konventionerna innehåller bestämmelser om skydd för minoriteternas språk men också kultur, tradition och religion. Syftet med minoritetsspråkskonventionen är att utveckla den flerspråkighet och det kulturella arv som historiskt karakteriserat Europa.

Enligt den svenska minoritetspolitiken är de nationella minoriteterna samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. En viktig del av minoritetspolitiken är att ge stöd till minoritetsspråken så att de hålls levande. De språk som erkänts som minoritetsspråk i Sverige är samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch. Tre av dessa språk, nämligen samiska, finska och meänkieli har starka geografiska kopplingar varför dessa språk även omfattas av särskilda regionala åtgärder.

De grupper som riksdagen valt att betrakta som nationella minoriteter har vissa gemensamma särdrag:

- Grupperna har en utpräglad samhörighetskänsla och deras medlemmar är till antalet färre än majoritetens.
- Grupperna har antingen en religiös, språklig, traditionell eller kulturell tillhörighet.
- Både grupperna och de enskilda medlemmarna har en vilja och en strävan att behålla sin identitet.
- Grupperna har historiska eller långvariga band till Sverige.

Alla elever ska ha kunskaper om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia

Sveriges nationella minoriteter är grupper som har historiska eller långvariga band till Sverige. I läroplanen är ett av uppnåendemålen för grundskolan att varje elev ska ha kunskaper om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia. Samma mål ska gymnasieskolorna sträva mot. I grundskolan ska skolan dessutom sträva mot att eleverna i ämnet svenska får en orientering i de olika minoritetsspråken och i ämnet historia får ett kunnande om hur kulturarvet utvecklats i olika nationella minoritetsgrupper.

Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)

”Skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola har kunskaper om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia.”

Läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94)

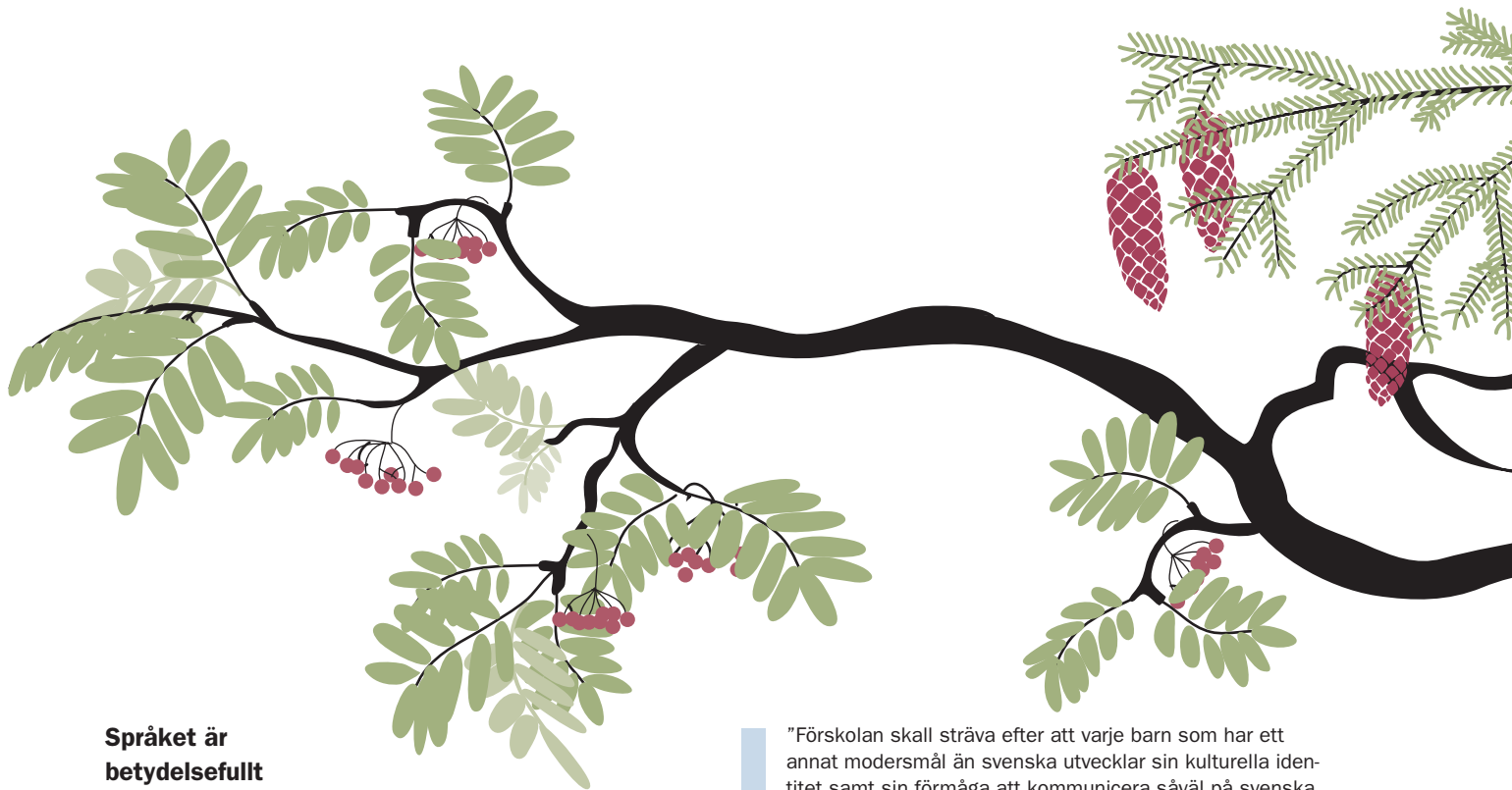
”Skolan skall sträva mot att varje elev i gymnasieskolans nationella och specialutformade program samt den gymnasiala vuxenutbildningen har kunskaper om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia.”

Kursplanen för svenska (grundskolan)

”Skolan skall i sin undervisning i svenska sträva efter att eleven får erfarenheter av språken i de nordiska grannländerna samt en orientering om det samiska språket och övriga minoritetsspråk i Sverige.”

Kursplanen för historia (grundskolan)

”Skolan skall i sin undervisning i historia sträva efter att eleven tillägnar sig ett brett och djupt kunnande om kulturarvet, även så som det utvecklats i olika nationella minoritetsgrupper, samt utvecklar insikt om den identitet som detta ger.”

Språket är betydelsefullt

En viktig del av minoritetspolitiken är att ge stöd till minoritetsspråken så att de hålls levande. Språket är inte bara betydelsefullt som medel för utbyte av information utan är även en del i identitetsskapandet. Den språkliga kommunikationen mellan människor ger den enskilde individen ett innehåll och skapar en relation till det omgivande samhället. Språket är också bärare av erfarenhet, kunskap, tradition och kultur. Det ger tillgång till litteratur och andra kulturalster och utgör därmed en viktig del av vårt kulturarv.

Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

Lag (2009:600) Språklagen

Språk- och kulturstöd i förskolan

Förskolans uppdrag är att lägga grunden för det livslånga lärandet. Verksamheten ska genom en god pedagogisk verksamhet med leken som grund stimulera och stödja barns utveckling och lärande. I läroplanen sägs att medvetenhet om det egna kulturarvet och delaktighet i andras kultur ska bidra till att barnen utvecklar sin förmåga att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Barn som tillhör de nationella minoriteterna kan i förskolan få stöd i att utveckla en flerkulturell tillhörighet. Förskolan ska också medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att både utveckla det svenska språket och sitt modersmål.

Läroplanen för förskolan (Lpfö 98)

"Förskolan skall sträva efter att varje barn känner delaktighet i sin egen kultur och utvecklar känsla och respekt för andra kulturer."

"Förskolan skall sträva efter att varje barn som har ett annat modersmål än svenska utvecklar sin kulturella identitet samt sin förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål."

Familjedaghem är ett komplement till förskolan. Förskolans läroplan är vägledande men inte bindande för familjedaghemmen. Även barn som går i familjedaghem kan få modersmålsstöd. Vissa kommuner ska ge föräldrar möjlighet att placera sina barn i förskoleverksamhet (dvs. förskola eller familjedaghem) där hela eller del av verksamheten bedrivs på samiska respektive finska och meänkieli. Dessa kommuner är för samiska Arjeplog, Arvidsjaur, Berg, Gällivare, Härjedalen, Jokkmokk, Kiruna, Lycksele, Malå, Sorsele, Storuman, Strömsund, Umeå, Vilhelmina, Åre, Älvdalen och Östersund kommun. För finska Botkyrka, Eskilstuna, Hallstahammar, Haninge, Huddinge, Håbo, Köping, Sigtuna, Solna, Stockholm, Södertälje, Tierp, Upplands Väsby, Upplands Bro, Uppsala, Älvkarleby, Österåker och Östhammar kommun. För finska och för meänkieli Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala, Övertorneå kommun.

Rätten till modersmålsundervisning

– större möjligheter för nationella minoriteter

I grundskolan har en elev rätt till undervisning i modersmål om en eller båda vårdnadshavare har annat språk än svenska som modersmål och om språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven. *För en elev som tillhör någon av de nationella minoriteterna ska modersmålsundervisning erbjudas även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet.* Eleven ska ha grundläggande kunskaper i språket för att berättigas modersmålsundervisning. Rektorn ska utreda elevens kunskaper i språket om det råder osäkerhet.

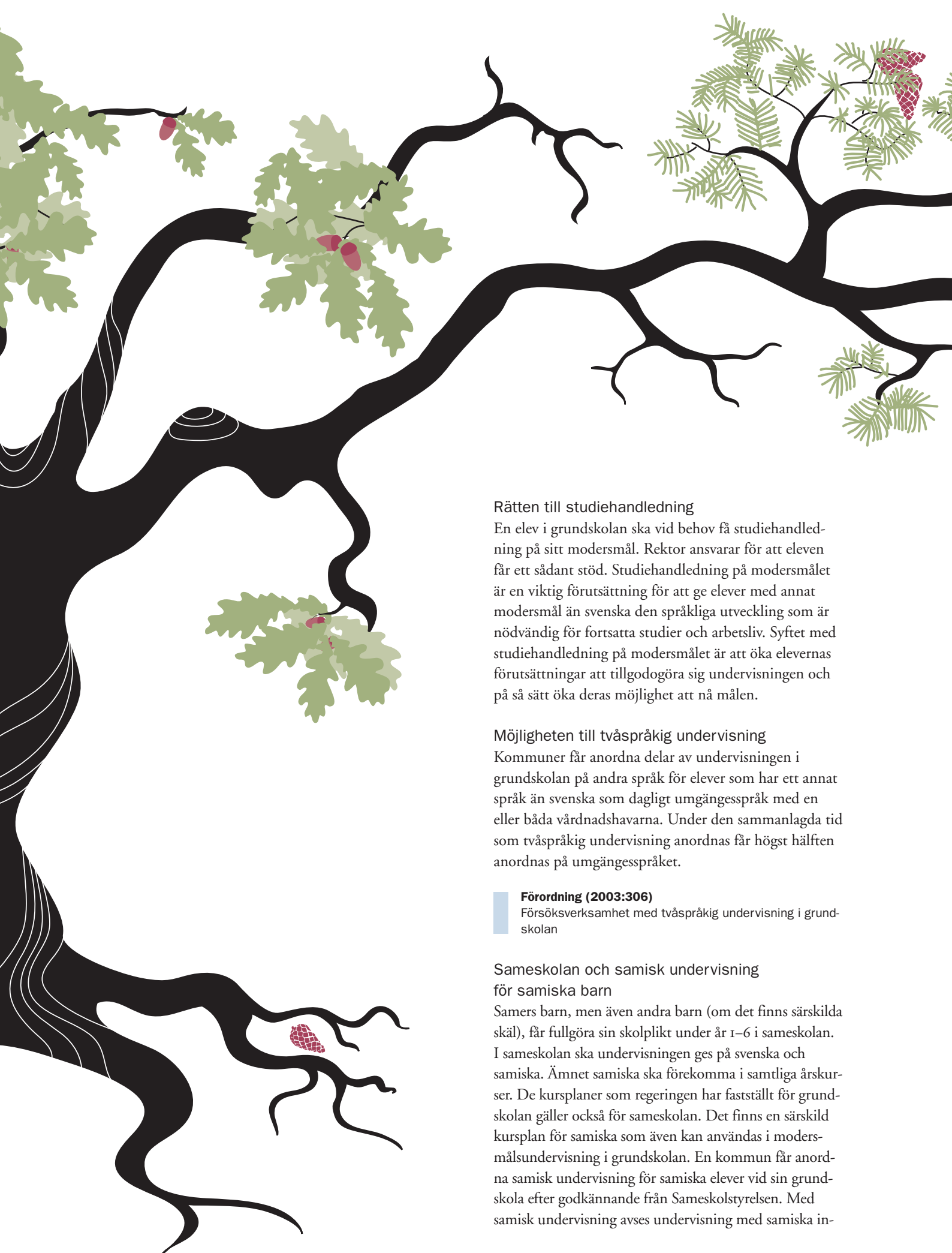

En kommun är skyldig att anordna modersmålsundervisning i ett språk om det finns en lämplig lärare. Lära-rens lämplighet avgörs av rektor. Vidare ska minst fem elever i kommunen önska undervisning i språket. *När det gäller samiska, finska, meänkieli, romani chib eller jiddish är kommunen skyldig att anordna modersmålsundervisning även om antalet elever är mindre än fem.*

Modersmålsundervisning kan anordnas som språkval, elevens val, skolans val eller utanför timplanebunden tid. Modersmålsundervisning får inte omfatta mer än ett språk för en elev. *En romsk elev som kommer från utlandet kan dock få modersmålsundervisning i två språk om det finns särskilda skäl.* Modersmålsundervisning utanför timplanebunden tid kan begränsas till högst sju läsår om inte eleven har ett särskilt behov av sådan undervisning. *Begränsningen gäller inte modersmålsundervisningen i samiska, finska, meänkieli, romani chib, jiddish eller ett nordiskt språk.*

När det gäller språkundervisning finns en kursplan för ämnet modersmål, en kursplan för moderna språk samt en kursplan för samiska. Enligt kursplanen för modersmål för grundskolan förutsätts att eleven har språket som umgängesspråk. Elever som inte är tvåspråkiga har möjlighet att läsa språket som främmande språk enligt kursplanen för moderna språk och börja på den nivå som svarar mot deras förkunskaper. I kursplanen för samiska är uppnåendemålen och betygskriterierna uppdelade på samiska som förstaspråk respektive samiska som andraspråk.

I gymnasieskolan är reglerna och undantagen som gäller modersmålsundervisning i de nationella minoritets-språken desamma som i grundskolan förutom att det för en gymnasieelev krävs goda kunskaper i modersmålet för att vara berättigad till undervisning. I gymnasieskolan kan modersmålsundervisning anordnas som individuellt val, utökat program eller som ersättning för andra språk än svenska och engelska.

Rätten till studiehandledning

En elev i grundskolan ska vid behov få studiehandledning på sitt modersmål. Rektor ansvarar för att eleven får ett sådant stöd. Studiehandledning på modersmålet är en viktig förutsättning för att ge elever med annat modersmål än svenska den språkliga utveckling som är nödvändig för fortsatta studier och arbetsliv. Syftet med studiehandledning på modersmålet är att öka elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen och på så sätt öka deras möjlighet att nå målen.

Möjligheten till tvåspråkig undervisning

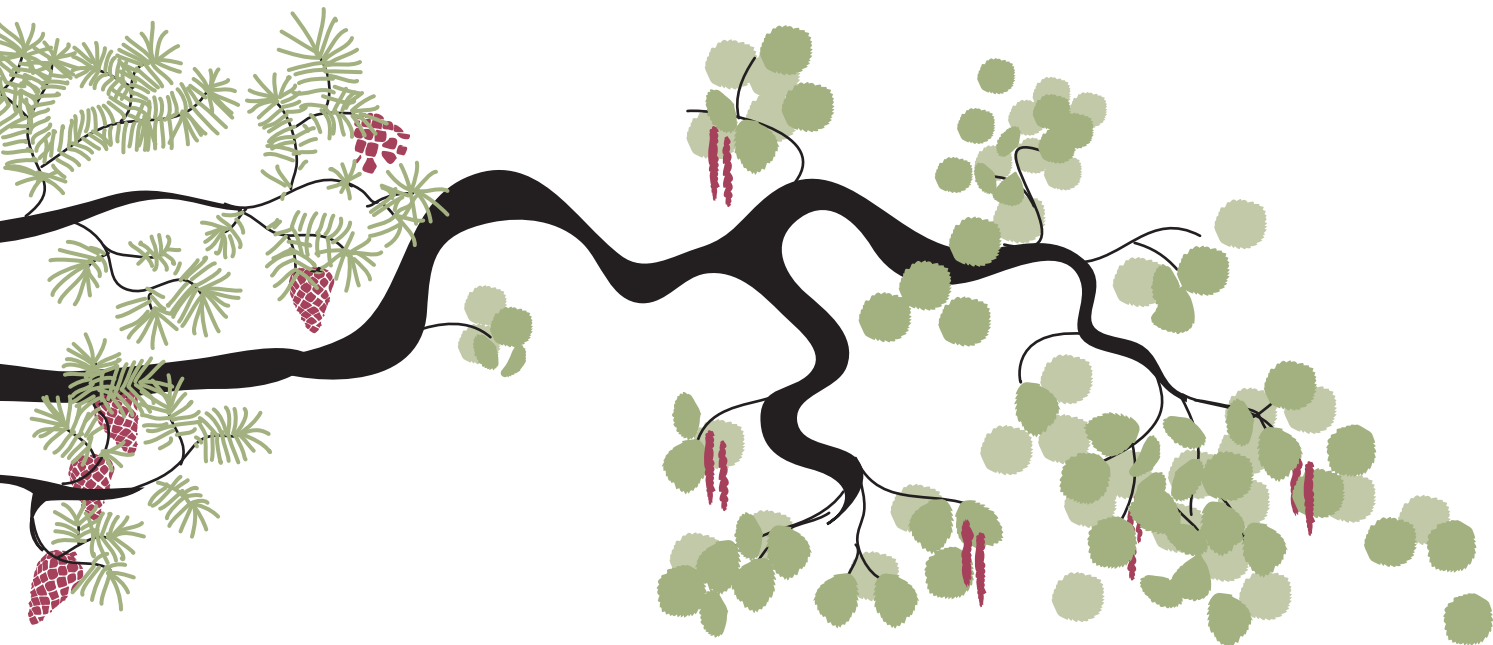
Kommuner får anordna delar av undervisningen i grundskolan på andra språk för elever som har ett annat språk än svenska som dagligt umgängesspråk med en eller båda vårdnadshavarna. Under den sammanlagda tid som tvåspråkig undervisning anordnas får högst hälften anordnas på umgängesspråket.

Förordning (2003:306)

Försöksverksamhet med tvåspråkig undervisning i grundskolan

Sameskolan och samisk undervisning för samiska barn

Samers barn, men även andra barn (om det finns särskilda skäl), får fullgöra sin skolplikt under år 1–6 i sameskolan. I sameskolan ska undervisningen ges på svenska och samiska. Ämnet samiska ska förekomma i samtliga årskurser. De kursplaner som regeringen har fastställt för grundskolan gäller också för sameskolan. Det finns en särskild kursplan för samiska som även kan användas i modersmålsundervisning i grundskolan. En kommun får anordna samisk undervisning för samiska elever vid sin grundskola efter godkännande från Sameskolstyrelsen. Med samisk undervisning avses undervisning med samiska in-

slag och undervisning i samiska utöver den undervisning som anordnas som modersmålsundervisning i samiska.

Även fristående skolor är skyldiga att tillhandahålla modersmålsundervisning. Fristående grundskolor är skyldiga att tillhandahålla modersmålsundervisning på samma sätt som en kommun är skyldig att tillhandahålla sådan undervisning inom grundskolan. Modersmålsundervisningen kan antingen anordnas vid den fristående skolan eller genom att avtal träffas med annan anordnare. För fristående gymnasieskolor gäller samma regleringar som för gymnasieskolan inom det offentliga skolväsendet.

Modersmålsundervisning i grundskolan regleras i 2 kap. 9–14 §§ i grundskoleförordningen (1994:1194) samt i förordning om ändring i grundskoleförordning (1994:1194) SFS 2008:97

Modersmålsundervisning i gymnasieskolan regleras i 5 kap. 7–13 §§ i gymnasieförordningen (1992:394).

Modersmålsundervisning i fristående skolor regleras i 2 kap. 7 § i förordningen om fristående skolor (1996:1206).

Studiehandledning på modersmålet regleras i 5 kap. 2 § i grundskoleförordningen (1994:1194).

Tvåspråkig undervisning i grundskolan regleras i 2 kap. 7 § i grundskoleförordningen (1994:1194) samt i förordningen om försöksverksamhet med tvåspråkig undervisning i grundskolan (2003:306).

Formerna för sameskolan och samisk undervisning regleras i sameskolförordningen (1995:205).

Förbud mot diskriminering och kränkade behandling

De nationella minoritetsgrupperna har på olika sätt och i olika utsträckning levt marginaliserat och segregerat. Idag är situationen annorlunda men många möter fortfarande fördomar och negativa attityder. Arbetet mot kränkande

behandling är en viktig del av förskolor och skolors demokratiska uppdrag. Från den 1 januari 2009 gäller en ny diskrimineringslag och frågor som rör kränkande behandling finns nu i skollagen. En konsekvens av de två lagarna är att skolorna ska ha en likabehandlingsplan enligt diskrimineringslagen och en årlig plan mot kränkande behandling enligt skollagen.

■ Diskrimineringslagen (2009:567)

Skolinspektionen har tillsynsansvar

Skolinspektionen kontrollerar att kommunen eller den fristående skolan följer de lagar och andra bestämmelser som gäller för verksamheten. Inom ramen för inspektionen och i Skolverkets uppföljning uppmärksammas regelbundet huvudmännens modersmålsundervisning. Flera utvärderingsstudier har under senare år belyst skol-situationen för nationella minoriteter.

Skolverket stödjer skolutveckling

Skolverket arbetar också med att stödja utvecklingen av modersmålsundervisningen med hjälp av informationsteknik och därtill anpassad pedagogik. I samband med detta har webbsidan Tema Modersmål skapats. Syftet med Tema Modersmål är tvåfaldigt, dels att erbjuda respektive språkgrupp material för modersmålsundervisning, dels att informera svensktalande om insatser för språkutveckling för de olika språkgrupperna. Sofia Skola i Stockholm erbjuder kurser i nationella minoritetsspråk på distans för elever på grundskolan. Skolverket arbetar med läromedelsprojekt och anordnar utbildningar/konferenser med och för nationella minoriteter.

Sammanfattning av kommunens och skolans skyldigheter

- Skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola har kunskaper om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia.
- Kommunen och skolan har krav på sig att informera om minoriteternas rättigheter när det gäller utbildning.
- Kommun och skola är skyldiga att anordna modersmålsundervisning för de nationella minoriteterna enligt bestämmelserna om denna.
- Skolans huvudman har det övergripande ansvaret för att diskrimineringslagen och skollag efterlevs och därmed också ansvar för eventuella skadeståndskrav.

ATT LÄSA....

- ▶ Allmänna råd och kommentarer för att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling (best. nr. 09:1134)
- ▶ Information från Barn- och elevombudet till elever och föräldrar (best. nr 07:979)
- ▶ Integration och jämställdhetsdepartementet 2009, Informationsmaterial – Rättigheterna stärks för de nationella minoriteterna.
- ▶ Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter www.manskligarattigheter.gov.se
Regeringsuppdrag till Sametinget att skapa en hemsida för nationella minoriteter www.minoritet.se
- ▶ Skolverket (2002) Flera språk – fler möjligheter.
- ▶ Skolverket (2005) De nationella minoriteternas utbildningssituation. Rapport 272
- ▶ Skolverket (2007) Romer i skolan – en fördjupad studie. Rapport 292
- ▶ Myndigheten för skolutveckling (2006) Växelvis på modersmål och svenska. Språk och kunskapsutveckling för flerspråkiga barn och ungdomar.

Beställningsadress:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Telefon: 08-690 95 76
Telefax: 08-690 95 50
E-postadress: skolverket@fritzes.se

Beställningsnummer: 07:1002
ISBN-nummer 978-91-85545-26-1
Uppdaterad 2010-01-01
Grafisk formgivning: Typisk Form designbyrå
Illustrationer: Tobias Flygar
Tryck: Davidsons, Växjö 2010

Skolverket

www.skolverket.se